

Știri referitoare la români cuprinse în manualul de diplomatică bizantin, Ekthésis Néa

Vasile MĂRCULEȚ

Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
“Mediensis” Technical College of Mediaș
Personal e-mail: vasmarculet@yahoo.com

News Regarding the Romanian Included in the Byzantine Manual of Diplomacy, Ekthésis Néa

The Byzantine manual of diplomacy – Ekthésis Néa – dates from the end of the 14th century. The manual was written or its writing started on September 1st 1386. Additions were also made during the 15th century. The news regarding the Romanians that are included in Ekthésis Néa can be divided in two categories: diplomatic news and religious news. The news that are found in the first category present the addressing formulas used by the ecumenical patriarch or by others high clergymen in the letters (pittakia) which were addressed to some of Romanian Principalities princes or addressed to the leaders of some political-territorial structures of the Balkan Vlachs. The news from the second category is referring to some transfers and appointments of metropolitans in the metropolitan chairs of Moldavia and Wallachia.

Keywords: Ekthésis Néa, pittakia, Wallachia, Ungaro-Wallachia, Dobrotitzas, Moldavia.

Constituirea statelor medievale românești extracarpatică – Țara Românească, Moldova și Dobrogea – și opțiunea lor pentru Ortodoxie, al cărei centru incontestabil era Bizanțul, a însemnat și includerea lor în *Oikoumene*, în frunte cu basileul bizantin de la Constantinopol. În acest context, pe fondul afirmării lor internaționale și a stabilirii unor relații complexe – politice, religioase sau culturale – cu Imperiul Bizantin, se înmulțesc și informațiile despre ele, cuprinse în diverse izvoare istorice provenite din acest areal. Unul dintre izvoarele istorice bizantine, care ne oferă o serie de știri interesante, relative la istoria românilor și, implicit, la legăturile Țărilor Române cu statul basileilor, este manualul de diplomatică bizantin, *Ekthésis Néa* (*Expunere nouă*).

Ekthésis Néa. Scurtă prezentare. Manualul de

diplomatică bizantin, *Ekthésis Néa*, datează de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Din acesta au fost identificate 25 de manuscrise, inventariate și colaționate¹. Până în prezent, *Ekthésis Néa* a cunoscut cinci ediții, realizate de: Isaac Hebert (1643)², Iacob Goar (1648)³, Georgios Alexandros Rhalles și Mihail Potles (1855)⁴, Jean Fernel (1912)⁵ și Jean Darrouzès (1969)⁶.

Alături de edițiile cunoscute, mai pot fi reținute unele reeditări integrale sau parțiale ale acestora. Spre exemplu, ediția realizată de Iacob Goar în 1648, a fost inclusă de Jacques-Paul Migne în monumentală sa culegere *Patrologiae cursus completus*, seria *Patrologia Graecae*, volumul CVII⁷. Totodată, unele părți din *Ekthésis Néa* au fost publicate ca *Notitiae episcopatum independente*, în diverse culegeri⁸.

În primele trei ediții *Ekthésis Néa* a fost publicată

ca parte componentă a altor opere. În ultimele două, manualul de diplomatică bizantină a apărut ca lucrare independentă. Din punctul de vedere al istoricului francez, Jean Darrouzès, realizatorul ultimei ediții, cu excepția acesteia, care include toate adăugirile, completările și adnotările realizate în epoca posteroară redactării manualului, toate celelalte, sunt însă „*parțiale și confuze*”.

Lucrarea *Ekthesis Néa*, a fost cunoscută și folosită de istoricii români în lucrările lor. De asemenea, ea a fost publicată parțial și în țara noastră. Textul în limba greacă și traducerea lui în limba română, care cuprinde doar știrile referitoare la români, au fost incluse în volumul al IV-lea al corpus-ului *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, publicat în 1982¹⁰.

Potrivit opiniilor unor cercetători, redactarea manualului s-a realizat 1 septembrie 1386¹¹. Temeiul acestei opinii îl reprezintă precizarea de la începutul textului lucrării, care înregistrează data de „*σεπτεμβρίω α', ἐν ἔτει ,ζωε', ἰωδικτιῶνος δεκάτης*”, adică „1 septembrie 6895, indictionul X”, care corespunde celei de 1 septembrie 1386¹². Parcurgerea conținutului arată clar faptul că adăugiri, completări și note s-au adus manualului și în epoca următoare, inclusiv în veacul al XV-lea.

Pe baza datării, manualul a fost atribuit patriarhului ecumenic Nilos Kerameos (1379-1388). Atribuirea este însă privită cu rezerve de istoricul francez, Jean Darrouzès, care o consideră ca fiind lipsită un „*fundament serios*”¹³. Atribuirea controversată nu-i scade însă însemnătatea.

Din punctul de vedere al istoricului francez, importanța manualului *Ekthesis Néa*, constă, în primul rând, în faptul că acesta „*este singurul document bizantin care poate fi considerat drept un manual de cancelarie*”¹⁴. Chiar și așa, consideră Jean Darrouzès, manualul este departe „*de a fi complet*”, deoarece el nu se referă decât la o singură categorie de acte patriarhale, respectiv la cele cunoscute sub denumirea de *pittakia*¹⁵. De altfel, însuși termenul *pittakia* și-a primit probabil denumirea după „*vorbirea curentă*”, el neregăsindu-se nici în „*nomenclatura oficială*”, nici în „*în conținutul actului pe care îl desemnează*”, ceea ce reprezintă o problemă, susține același istoric¹⁶.

În ceea ce privește conținutul lucrării, în *Ekthesis Néa* se regăsesc formule folosite de patriarhul ecumenic de la Constantinopol în scrisorile adresate celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor autocefali, mitropoliților și arhiepiscopilor sufragani¹⁷. Manualul reține și formule utilizate de patriarh și mitropoliți în scrisorile lor către alți clerici și conducători laici¹⁸. Totodată, *Ekthesis Néa* prezintă *pittakia* patriarhale, precum și formule pentru toate tipurile de scrisori ale laicilor și clericilor, transferuri și promovări ale mitropoliților și episcopilor¹⁹.

În sfârșit, semnalăm faptul că în cuprinsul manualului se regăsesc o serie de știri, puține la număr, referitoare la români, atât la cei din nordul Dunării, cât și la cei din Peninsula Balcanică. Ele pot fi grupate în două categorii. Prima categorie o reprezintă știrile cu privire la relațiile politice și diplomatice româno-bizantine. Acestea prezintă formulele de adresare folosite de patriarhul ecumenic sau de alți înalți clerici în scrisorile (*pittakia*) către unii dintre despoții Dobrogei, domnii Țărilor Române sau conducătorii unor structuri politico-teritoriale ale vlahilor balcanici. Importanța lor rezidă, mai ales în faptul, că oferă informații prețioase asupra statutului politico-juridic internațional a statelor românești. A doua categorie este reprezentată din știri referitoare la legăturile religioase româno-bizantine. Ele transmit informații referitoare la transferuri și numiri de mitropoliți în scaunele arhieresti ale Moldovei și Țării Românești, dar și la statutul Bisericii din aceste țări.

Știri cu privire la relațiile politice și diplomatice româno-bizantine.

Știrile de acest tip existente în *Ekthesis Néa*, se limitează la a prezenta formulele de adresare ale patriarhul ecumenic sau ale altor înalți clerici în corespondența cu unii domni români din secolele XIV-XV, ori cu unii conducători ai unora dintre Vlahiilor balcanice sau a da indicații cu privire la folosirea respectivelor formule. Indirect ele permit identificarea unor legături de natură politică existente între statele medievale românești sau Vlahii balcanice cu Imperiul Bizantin.

Primele informații de acest tip, cuprinse în *Ekthesis Néa*, se referă la despoții Dobrogei. Astfel, prezentând formula de adresare a patriarhului către un despot, care nu era fiu de împărat, anume „*stăpâne prea fericit întru Sfântul Duh, fiu preaiubit al smereniei noastre*”, în manual se precizează că în cazul în care acesta era de origine bizantină „*și încă dintre cei mai de neam, nu-i mai adaugă numele*”, dar dacă însă „*este barbar, cum era Dobrotitzas*”, îi este adăugat și numele²⁰.

Informația transmisă de *Ekthesis Néa*, deși sumară, prezintă o importanță aparte. Ea permite restrângerea intervalului de timp în care a încetat din viață Dobrotitzas (Dobroțiță, Dobrotici), despotul Dobrogei.

Ultima știre despre Dobrotitzas ca fiind în viață, se regăsește într-un act al Senatului Veneției din 15 februarie 1385, care menționează „*părțile Zagorei supuse lui Dobrotitzas (ad partes del Zagora subditas Dobrodice)*”²¹. Din știrea cuprinsă în *Ekthesis Néa* reiese, în schimb, cât se poate de clar faptul, că la 1 septembrie 1386 suveranul dobrogean nu mai era în viață.

În temeiul celor două informații putem conchide

că moartea despotului Dobrogei a survenit la o dată necunoscută, cuprinsă între 15 februarie 1385 și 1 septembrie 1386. Pe baza constatării făcute, putem admite data de 15 februarie 1385 drept un *terminus post quem*, iar pe cea de 1 septembrie 1386, drept un *terminus ante quem* al morții lui Dobrotitzas.

În același context în care este menționat Dobrotitzas, *Ekthesis Néa* face vorbire despre „despoții Vlahiei”, considerați și ei „barbari”, asemenea suveranului dobrogean, deoarece nu făceau parte din rândul familiei imperiale de la Constantinopol²². Din informație reiese că formula de adresare utilizată de patriarhul ecumenic în scrisorile (*pittakia*) către ei era identică cu cea folosită în corespondența cu Dobrotitzas.

În acest punct al demersului nostru, facem precizarea că *Vlahia* (*Βλαχία*), amintită în *Ekthesis Néa*, nu este Țara Românească, ci Vlahia Mare din Thessalia. Cucerită în 1348 de țarul sârb Ștefan Dušan, Vlahia Mare a intrat în stăpânirea unor potențați de origine sârbă, în special din familia Preljub, înrudiți cu familia țarului²³. Prin imitarea sistemului bizantin, noii stăpânitori au primit titlul de *caesar*²⁴. Aceștia sunt acei despoți „barbari” despre care face vorbire *Ekthesis Néa*. Acțiunile întreprinse și relațiile lor cu curtea bizantină își află prezentarea în *Chronicon Ioannina*²⁵.

Constatăm din știrea prezentată că despoții „barbarii”, ai Dobrogei și ai Vlahiei Mari din Thessalia sunt plasați în același plan. Această constatare ne permite concluzia potrivit căreia despoții dobrogeni și cei ai Vlahiei Mari ocupau același loc în ierarhia curții imperiale de la Bizanț. Concluzia care se desprinde este aceea că despoții Dobrogei, deși de sine stătători, în virtutea primirii și confirmării titlului despotal din partea curții bizantine, erau considerați drept vasali ai imperiului.

Alte informații au în vedere formulele de adresare folosite de patriarh și de alți înalți prelați ai Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol în scrisorile (*pittakia*), către domnul Țării Românești, Mircea cel

Bătrân (1386-1418). Potrivit manualului *Ekthesis Néa*, formula de adresare a patriarhului era: „*Preainalte, preaviteazule mare voievod a toată Ungrovlahia* (*μέγα βοιβόδα πάσης Ουγγροβλαχίας*), *preadestoinicule, întru domnul preaplăcut și prea iubit domn și fu al smereniei noastre*”²⁶. În continuare, manualul de diplomatică bizantină precizează: „*Către același personaj, patriarhul se adresează prin formula de noblețe, iar ceilalți (prelați) cu formula de stăpânire*”²⁷. Utilizarea „*formulei de stăpânire*” în corespondența cu domnul Țării Românești reprezenta o recunoaștere, implicită, de către autoritățile bizantine, a statutului său politico-juridic internațional de suveran independent.

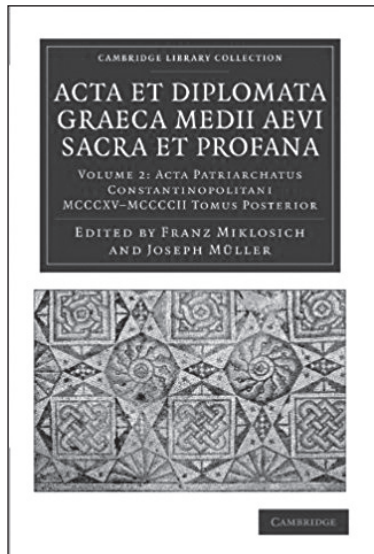
O serie de informații din aceeași categorie transmise de *Ekthesis Néa* se referă la corespondența patriarhului ecumenic cu autoritățile din Moldova. Ele conțin formulele de adresare ale acestuia către un domn numit Ștefan și către o doamnă cu numele Maria²⁸. Însemnătatea lor constă, mai ales, în recunoașterea și confirmarea de către autoritățile bizantine domnului Moldovei a statutului de „*authentēs*”, adică „*singur stăpânitor*” sau „*de sine stătător*”²⁹.

Știri referitoare la legăturile religioase româno-bizantine.

A doua categorie de știri privitoare la români, cuprinse în *Ekthesis Néa*, au în vedere aspecte religioase. Ele fac, în exclusivitate, referiri la numirile și transferurile de arhierii în fruntea mitropoliilor din Țara Românească (Ungrovlahia) și Moldova (Maurovlahia). Totodată, prin conținutul lor, respectivele informații permit identificarea relațiilor Bisericii ortodoxe din întreg spațiul românesc nord-dunărean cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, oferă informații cu privire la statutul și la organizarea acesteia, la locul și poziția mitropoliților în cadrul sinodului patriarhal.

Cea mai importantă dintre aceste știri se referă la numirea unor mitropoliți în Biserica Țării Românești, în scaunele arhieriești de la Argeș și Severin. Cu privire la acest fapt, în *Ekthesis Néa* se consemnează că „*mai pe urmă au fost făcuți și în Ungrovlahia doi mitropoliți, dintre care unul ține locul celui de Nicomedia și se mai numește exarh a toată partea unguerească și al Plaiurilor. Celălalt se cheamă mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și ține locul celui de Amaseia*”³⁰.

Informația cuprinsă în *Ekthesis Néa* își află confirmarea într-o *Notitia Episcopatum*. Textul, aproape identic cu cel din manualul de diplomatică, precizează că „*în acele timpuri au fost făcuți și în Ungrovlahia doi mitropoliți, dintre care unul ține locul celui de Nicomedia și se numește exarh al întregii părți unguerești și al Plaiurilor, iar celălalt se cheamă mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și ținând locul celui de Amaseia*”³¹.

Identificarea arhierilor despre care fac vorbire *Ekthesis Néa* și *Notitia episcopatum* nu este dificil de realizat. Primul dintre ei este mitropolitul de la Argeș, iar de-al doilea cel de la Severin.

Mitropolitul de la Argeș nu este altul decât Anthimos, transferat de la Severin. Transferul a fost realizat o dată cuprinsă între mai 1381, când încă ocupa locul al 13-lea în sinodul patriarhal, conferit de calitatea de *locum tenens* al celui de Melytene (Eski Malatya, pe Euphrat), primit odată cu numirea ca mitropolit al Severinului în august-octombrie 1370³², și 23 noiembrie 1381, când el semnează pentru prima dată cu titlul de „*cel al Ungrovlahiei, care ocupă și locul celui de Nicomedia*”³³. Odată cu numirea lui ca *locum tenens* al celui de Nicomedia, Anthimos, ocupa locul al 7-lea în sinodul patriarhal, care aparținea arhierului acestei dioceze. La 24 august 1383, mitropolitul de la Argeș este menționat pentru ultima oară ca locuitor al celui de Nicomedia³⁴.

Deosebit de importantă este informația care îl arată pe arhierul de la Argeș în calitate de „*exarh al întregii părți ungrești și al Plaiurilor*”. Așa cum s-a demonstrat, fără echivoc, sintagma *părțile ungrești*, desemnează spațiul politico-teritorial al Transilvaniei. În baza acestui fapt, știrea în discuție permite două concluzii deosebit de importante: prima că la o dată anterioară celei de 1 septembrie 1386, autoritățile patriarhale extinseseră jurisdicția ecleziastică a mitropolitului de la Argeș și asupra credincioșilor ortodocși din Transilvania; a doua că Biserica ortodoxă din Transilvania se afla în dependență ecleziastică de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol.

Ultima menționare a arhierului de la Argeș în calitate de „*exarh al întregii părți ungrești și al Plaiurilor*”, datează din mai 1401³⁵. Până când a exercitat mitropolitul Ungrovlahiei jurisdicția ecleziastică asupra credincioșilor ortodocși din Transilvania nu putem preciza deoarece după 1402 nu mai dispunem de acte

ale Patriarhiei Ecumenice.

Mitropolitul Severinului, menționat în *Ekthesis Néa*, este, așa cum am arătat cu un alt prilej, cel de-al doilea titular atestat în scaunul arhieresc al al acestei dioceze. Numele lui ne rămâne necunoscut³⁶. Ne menținem opinia, anume că el a păstorit Mitropolia Severinului, de la o dată anterioară celei de 1 septembrie 1386, poate chiar de prin 1381, până la una anterioară lunii iulie 1389, când în fruntea acestei dioceze este menționat Athanasios, până atunci mitropolit de Perge și Attaleia³⁷.

În sfârșit, ultima știre din această categorie transmisă de *Ekthesis Néa*, se referă la relațiile Patriarhiei Ecumenice cu Biserica Moldovei. Informația, laconică, înregistrează numirea unui mitropolit, nenominalizat, în Moldova³⁸. Asociind această informație cu data redactării manualului bizantin, suntem în măsură să conchidem, că numirea respectivului arhieru în scaunul mitropolitan al Moldovei s-a făcut la o dată anterioară celei de 1 septembrie 1386.

Considerații finale

Manualul de diplomatică bizantină, *Ekthesis Néa*, datează de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Redactarea lui s-a realizat la 1 septembrie 1386, în timpul patriarhului ecumenic Nilos Kerameos. Adăugiri și completări i-au fost aduse până în secolul al XV-lea.

În cuprinsul manualului, se regăsesc o serie de informații referitoare la români. Acestea pot fi încadrate în două categorii: știri cu care evidențiază aspecte ale legăturilor politice și ale relațiilor diplomatice cu Imperiul Bizantin și știri care relevă aspecte ale realităților Bisericii Țării Românești și a Moldovei cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol.

Știrile din prima categorie prezintă formulele de adresare folosite de patriarhul ecumenic, sau de alți înalți clerici în scrisorile (*pittakia*) adresate unora dintre despoții Dobrogei, domnii Țării Românești și ai Moldovei sau conducătorii unor structuri politico-teritoriale ale vlahilor balcanici, precum despoții *Vlahiei Mari*, aflate în legătură cu Bizanțul. Știrile din a doua categorie fac referință la unele transferuri și numiri de mitropoliți în scaunele arhieresti ale Țării Românești și Moldovei.

Informațiile transmise de ambele categorii de știri prezintă o însemnătate aparte pentru istoria românilor. Ele permit elucidarea, cel puțin parțială, a unor aspecte mai puțin cunoscute ale raporturilor politice, diplomatice și religioase ale orfanizărilor politico-statale din spațiul românesc, din secolele XIV-XV, cu Imperiul Bizantin și cu intuițiile sale.

Note:

1. Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa. Manuel des pittakia du XIVe siècle*, Revue des Études Byzantines, XXVII, 1969, p. 6-14 (*Ekthesis Néa*); Cf. Nicolas Oikonomides, *Ekthesis Nea*, în *The Oxford Dictionary of Byzantium*, editor in chief Al. P. Kazhdan, New York-Oxford, 1991, p. 683-684.
2. Isaac Hebert, *Archieratikon. Liber pontificalis Ecclesiae Graecae*, Parisiis, MDCXLIII, unde *Ekthesis Néa*, este inclusă ca *Appendix*, după prefață, fără paginație.
3. Georgius Codinus Curopalata, *De Officiis Magnae Ecclesiae, et Aulae Constantinopolitanae*, ex versione, Iacobi Gretseri, cura et opera Iacobi Goar, Parisiis, MDCXLVIII, p. 406-419.
4. Georgios A. Rhalles, Mihail Potles, *Ekthesis Néa*, în Idem, *Syntagma ton Theion kai ieron kanonon*, vol. 5, Athena, 1855, p. 497-512.
5. Jean Franel, *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle*. Texte grec publié avec une introduction et des notes, La Chaux-de-Fonds, 1912; Cf. P. Marc, *Jean Franel, Un manuel de chancellerie du XIVe siècle. Texte grec publié avec une introduction et des notes. Étude philologique et historique annexée au Rapport du Gymnase de La Chaux-de-Fonds sur l'exercice 1911/12*. La Chaux-de-Fonds, Imprimerie du National Suisse 1912. 23 S. 8e, Byzantinische Zeitschrift, 22, 1913, p. 232-233.
6. Franel, Jean. *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle*, p. 38-127.
7. *Patrologiae cursus completus*. Series Graeca Posterior, accurante J.-P. Migne, *Patrologiae Graecae*, t. CVII, Lutetiae Parisiorum, 1863, col. 398-418 (*Patrologia Graeca*); Cf. Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 415-418, not. 20.
8. Gustav Parthey, *Notitiae episcopatum*, în *Hieroclis Synedemus et Notitiae Graecae episcopatum, accedunt Nili Doxapatii notitia patriarchatum et Locorum nomina immutata*, ex recognitione Gustavi Parthey, Berolini, 1866, p. 131-138, not. 4.1-77 (*Notitiae episcopatum*); Jean Darrouzès, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, texte critique, introduction et notes, Paris, 1981, p. 416-418, not. 20.1-51 (*Notitiae episcopatum*).
9. *Ibidem*, p. 5.
10. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV. *Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV (Izvoarele istoriei României, IV. Scriitori și acte byzantine, secolele IV-XV)*, edidierunt H. Mihăescu et alii, București, 1982, p. 312-315 (*Fontes*, IV).
11. Heinrich Gelzer, *Ungerdruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte*, în „Abhandlungen der Philosophisch-philologischen Classe der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften”, XXI, 1901, III, p. 611; Michel Lascaris, *Le patriarcat de Péc a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?*. În *Mélanges Charles Diehl. Études sur histoire et sur l'art de Byzance*, vol. I, Paris, 1930, p. 171-175; Vitalien Laurent,

- L'archevêque de Péc et le titre de patriarche après l'union de 1375*. În *Balkanica*, VII, 1944, p. 306-307; Idem, *A origines de l'Église moldave: Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, în „Revue des Études Byzantines”, V, 1947, p. 163; Nicolas Oikonomides, *op. cit.*, p. 683-684; Cf. Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 29-31.
12. Georgius A. Rhalles, M. Potles, *op. cit.*, p. 497; P. Marc, *op. cit.*, p. 233; Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 38.
 13. Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 5.
 14. *Ibidem*.
 15. *Ibidem*.
 16. *Ibidem*.
 17. Nicolas Oikonomides, *op. cit.*, p. 684.
 18. *Ibidem*.
 19. *Ibidem*.
 20. Isaac Hebert, *op. cit.*, f.p.; Georgius Codinus Curopalata, *op. cit.*, p. 413; *Patrologia Graeca*, CVII, col. 407; Georgios A. Rhalles, Mihail Potles, *op. cit.*, p. 505; J. Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 56; *Fontes*, IV, p. 314-315.
 21. Nicolae Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, I. *Dobrotici*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. II, t. XXXVI, 1913-1914 (1914), p. 1068, nr. XVII; Fredy Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, t. I: 1329-1399, Paris-La Haye, 1958, p. 167, nr. 689.
 22. Isaac Hebert, *op. cit.*, f.p.; Georgius Codinus Curopalata, *op. cit.*, p. 413; Georgios A. Rhalles, Mihail Potles, *op. cit.*, p. 505; Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 56; *Fontes*, IV, p. 314-315.
 23. Constantin Jireček, *Geschichte der Serben*, vol. I (*Bis 1371*), Gotha, 1911, p. 394-395, 415-420.
 24. *Ibidem*, p. 394-395.
 25. *Fontes*, IV, p. 342-349.
 26. Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 61; *Fontes*, IV, p. 314-315.
 27. *Ibidem*; *Ibidem*.
 28. *Ibidem*, p. 61-62; *Ibidem*.
 29. *Ibidem*; *Ibidem*.
 30. Isaac Hebert, *op. cit.*, f.p.; Georius Codinos Curopalata, *op. cit.*, 409; *Patrologia Graeca*, CVII, col. 401-402; Georgios A. Rhalles, Mihail Potles, *op. cit.*, p. 501-502; Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 46-47; *Fontes*, IV, p. 312-313.
 31. Gustav Parthey, *Notitiae episcopatum*, p. 137, not. 4.71; Jean Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, p. 418, not. 20.
 32. Franz Miklosich, Ioseph Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani, MCCCXV-MCCCCII*, t. I, Vindobonae, MDCCCLX, p. 536, nr. CCLXXXI; *Fontes*, IV, p. 208-209, nr. XLV, 13; Gustav Parthey, *op. cit.*, 132, 198, not. 4 și 10; Jean Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, p. 380, 388, 394, 406, 412, 416, not. 15-20.
 33. *Ibidem*, II, p. 38-39, nr. CCCLIII; *Ibidem*, p. 218-219, nr. XLV, 22.
 34. *Ibidem*, p. 51, nr. CCCLXI/I; *Fontes*, IV, p. 222-223, nr. XLV, 26.

35. *Ibidem*, p. 494-495, nr. DCXLVII; *Fontes*, IV, p. 266-267, nr. XLV, 63.
36. Vasile Mărculeț, *Un posibil mitropolit necunoscut al Severinului din deceniul 9 al secolului al XIV-lea*, Muzeul Național, XXIII, 2011, p. 13-20.
37. *Ibidem*; Idem, *Organizare ecleziastică și implicații byzantine în spațiul românesc (secolele X-XV)*, Brăila, 2011, p. 124-126.
38. Isacc Hebert, *op. cit.*, f.p.; Georgius Codinus Curopalata, *op. cit.*, 409 [*Patrologia Graeca*, CVII, col. 401-402]; Georgios A. Rhalles, Mihail Potles, *op. cit.*, p. 501-502; Jean Darrouzès, *Ekthesis Néa*, p. 46-47; *Fontes*, IV, p. 312-313.

Bibliography:

- Codinus Curopalata, Georgius. *De Officiis Magnae Ecclesiae, et Aulae Constantinopolitanaei*, ex versione, Iacobi Gretseri, cura et opera Iacobi Goar, Parisiis, MDCXLVIII, p. 406-419.
- Darrouzès, Jean. *Ekthesis Néa. Manuel des pittakia du XIVe siècle*. În *Revue des Études Byzantines*, XXVII, 1969, p. 5-127.
- Darrouzès, Jean. *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, texte critique, introduction et notes, Institut Français des Études Byzantines, Paris, 1981, 518 p.
- Franel, Jean. *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle*. Texte grec publié avec une introduction et des notes, La Chaux-de-Fonds, 1912, 23 p.
- Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV. *Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV (Izvoarele istoriei României, IV. Scriitori și acte byzantine, secolele IV-XV)*, edidierunt H. Mihăescu et alii, Editura Academiei R.S.R., București, 1982, 586 p.
- Gelzer, Heinrich. *Ungerdruckte und ungerneügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte*. În *Abhandlungen der Philosophisch-philologischen Classe der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften*, XXI, 1901, III, p. 531-641.
- Hebert, Isaac. *Archieratikon. Liber pontificalis Ecclesiae Graecae*, Parisiis, MDCXLIII, fără paginație.
- Iorga, Nicolae. *Veneția în Marea Neagră, I. Dobrotici / Venice in the Black Sea, I. Dobrotici*. În *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. II, t. XXXVI, 1913-1914 (1914), p. 1043-1070.
- Jireček, Constantin. *Geschichte der Serben*, vol. I (*Bis 1371*), Gotha, 1911, 442 p.
- Lascaris, Michel. *Le patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?* În *Mélanges Charles Diehl. Études sur histoire et sur l'art de Byzance*, vol. I, Paris, 1930, p. 171-175.
- Laurent, Vitalien. *L'archevêque de Peć et le titre de patriarche après l'union de 1375*. În *Balkanica*, VII, 1944, p. 303-310.
- Laurent, Vitalien. *A origines de l'Église moldave: Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*. În *Revue des Études Byzantines*, V, 1947, p. 158-170.
- Marc, P., Jean Franel, *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle. Texte grec publié avec une introduction et des notes. Étude philologique et historique annexée au Rapport du Gymnase de La Chaux-de-Fonds sur l'exercice 1911/12. La Chaux-de-Fonds, Imprimerie du National Suisse 1912. 23 S. 8°*, *Byzantinische Zeitschrift*, 22, 1913, p. 232-233.
- Mărculeț, Vasile. *Un posibil mitropolit necunoscut al Severinului din deceniul 9 al secolului al XIV-lea / A possible unknown bishop of Severin in the 9th decade of the 14th century*. În *Muzeul Național*, XXIII, 2011, p. 13-20.
- Mărculeț, Vasile. *Organizare ecleziastică și implicații byzantine în spațiul românesc (secolele X-XV) / Byzantine ecclesiastical organization and implications on the Romanian territory (10-15th centuries)*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2011, 186 p.
- Miklosich, Franz, Joseph Müller, Joseph. *Acta Patriarchatus Constantinopolitani, MCCCXV-MCCCCII*, t. I, Vindobonae, MDCCCLX, 607 p.
- Oikonomides, Nicolas. *Ekthesis Nea*. În *The Oxford Dictionary of Byzantium*, editor in chief Al. P. Kazhdan, New York-Oxford, 1991, p. 683-684.
- Parthey, Gustav. *Notitiae episcopatum*. În *Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae episcopatum, accedunt Nili Doxapatrui notitia patriarchatum et Locorum nomina immutata*, ex recognitione Gustavi Parthey, Berolini, 1866, p. 55-261.
- Patrologiae cursus completus*. Series Graeca Posterior, accurate J.-P. Migne, *Patrologiae Graecae*, t. CVII, Lutetiae Parisiorum, 1863, col. 398-418.
- Rhalles, A. Georgios, Potles, Mihail. *Ekthesis Néa*, în Idem, *Syntagma ton Theion kai ieron kanonon*, vol. 5, Athena, 1855, p. 497-512.
- Thiriet, Fredy. *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, t. I: 1329-1399, Mouton & Co, Paris-La Haye, 1958, 247 p. + 1 pl.

